

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอริยบท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีสะเกษ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการเรียนการสอนและหลักอริยบท ๔ (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีสะเกษ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอริยบท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีสะเกษ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ทำการวิจัยได้ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากร ๕๐๐ รูป โดยใช้ตารางสำเร็จขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๑๗ รูป โดยสามารถเก็บรวบรวมแบบสอบถามได้จำนวน ๒๑๗ ชุด จึงได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๑๗ รูป ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางพระพุทธศาสนา โดยใช้สถิติดังนี้ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยวิธีค่าทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีมีตัวแปร ๒ ตัว ตัวแปรย่อย แต่หากมีตัวแปร ๓ ตัวขึ้นไปใช้วิธีการทดสอบค่าเอฟ (F-test) มีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA) เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี ของผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด LSD (Least Significant Difference) โดยมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอเป็นภาพรวม และข้อสรุปผลการวิจัยที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ตามลำดับดังนี้

๑. แนวคิดการจัดการเรียนการสอนและหลักอริยบท ๔

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพอจะสรุปได้ว่า การเรียนการสอนหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยที่ผู้สอนได้จัดประสบการณ์ในด้าน การเรียนต่างๆให้กับผู้เรียน เช่น การจัดวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนสร้าง

บรรยากาศในสถานที่เรียนและการใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้นประกอบด้วย ด้านเนื้อหาของหลักสูตร ด้านเทคนิคการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับหลักอภิยาบท ๔ ในพระไตรปิฎก หมายถึง การศึกษาหลักอภิยาบท ๔ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงกระบวนการทางหลักอภิยาบท ๔ ไว้มากมาย ถือเป็นคำสอนที่ไม่ล้าสมัย สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างดีเยี่ยม ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาและสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมือง จังหวัดหนองคายมีดังต่อไปนี้

๒. สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษาวัดศรีชะเกษ

จากสภาพปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษาวัดศรีชะเกษ พบว่า โรงเรียนไม่มีเงินสำหรับจัดซื้อเอกสารหลักสูตรสำหรับครู โรงเรียนไม่มีเอกสารหลักสูตรสำหรับครู โรงเรียนไม่มีเงินที่จะจ้างครูพิเศษมาทำการสอนที่โรงเรียน โรงเรียนไม่สามารถจัดครูเข้าสอนได้ตรงตามวิชาเอก-วิชาโท ที่จบการศึกษา โรงเรียนไม่สามารถจัดคาบสอนซ่อมเสริมให้นักเรียนได้ โรงเรียนขาดงบประมาณสำหรับซื้อสื่อการสอน และวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาผลิตสื่อการสอน โรงเรียนไม่มีห้องสมุด โรงเรียนขาดงบประมาณสำหรับสร้างห้องสมุดและจัดซื้อหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน ไม่สนองความต้องการ และตรงตามความถนัดของนักเรียน ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ไม่มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมเสริมหลักสูตร โรงเรียนขาดงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการวัดและประเมินผล โรงเรียนไม่มีแผนการนิเทศที่เป็นระบบและชัดเจน ไม่มีการติดตามผลและประเมินผลการปฏิบัติการสอนของครูเพื่อนำมา ใช้ประกอบการนิเทศ

๓. แนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอภิยาบท ๔ ของโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษาวัดศรีชะเกษ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากประชากรทั้งหมด ๒๑๗ คน พบว่า สถานะ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะเป็นสามเณร มีจำนวน ๒๐๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๖๓ รองลงมา มีสถานะเป็นพระภิกษุ มีจำนวน ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๓๗ มีอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๑๖-๑๘ ปี มีจำนวน ๙๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๙ **ระดับชั้นเรียน** ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่มัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีจำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๐ **วุฒิการศึกษาทางธรรม** ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นโท มีจำนวน ๑๐๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๑ **วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม**

พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๖) ด้านการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ผลการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

ส่วนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำแนกตาม สถานะ อายุ ระดับชั้นเรียน วุฒิการศึกษาทางธรรม นำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

๑) ด้านสถานะ พบว่านักเรียนที่มีสถานะต่างกันมีความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่ามีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๑ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรการสอน

๒) ด้านอายุ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่ามีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ และด้านกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔

๓) ด้านระดับชั้นเรียน พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน

๔) ด้านวุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า นักเรียนที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๑ ด้าน ได้แก่ ด้านการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔

๓) ด้านวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า นักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน

ส่วนที่ ๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย

แนวทางและข้อเสนอแนะ ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมือง จังหวัดหนองคายที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลในแต่ละด้านดังนี้

แนวทางและข้อเสนอแนะ **ด้านความพอใจ** พระสงฆ์สามเณรและครูอาจารย์ควรจะมีสื่อการเรียนการสอนที่น่าสนใจให้นักเรียน และการอบรมหรือการสอนในเรื่องความพอใจในวิชาที่เรียนหรือความพอใจในด้านอื่นๆ ควรจัดกิจกรรมการสอนที่แทรกความรู้เกี่ยวกับความพอใจในรายวิชาที่เรียนด้วย เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญของการรับผิดชอบตนเอง และต่อส่วนรวม ครูอาจารย์ควรสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนด้วยว่าเบื่อหน่ายในเรื่องใดแล้วนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

แนวทางและข้อเสนอแนะ **ด้านความขยันหมั่นเพียร** พระสงฆ์สามเณรควรเข้าไปมีส่วนในการอบรมสั่งสอนและทางโรงเรียน ควรมีการสร้างบรรยากาศให้นักเรียนได้รู้ ถึงความสำคัญของความขยันหมั่นเพียร ในการศึกษาเล่าเรียนในรายวิชานั้นๆ ที่ครูจัดให้มีหัวข้อของการสอนและการหาข้อมูลจากสื่อภายนอกที่นอกเหนือจากบทเรียนควรจัดกิจกรรมเพิ่มเติมให้นักเรียน เช่น การทำงานกลุ่ม การหาข้อมูลมาประกอบการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการหาข้อมูล ชี้ให้เด็กได้เห็นว่าการขยันหมั่นเพียรคือ คุณธรรมที่จะนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายได้ตามที่ตั้งใจเอาไว้

แนวทางและข้อเสนอแนะ **ด้านความเอาใจใส่ในสิ่งที่ทำ** ครูและนักเรียนจะต้องควรเข้าไปมีส่วนในการเอาใจใส่ด้านการอบรมสั่งสอนในรายวิชาต่างๆ และทางโรงเรียนควรมีการสร้างคามตระหนักให้นักเรียนได้รู้ถึงความสำคัญของความเอาใจใส่ในสิ่งที่ทำของการสอนและการหาข้อมูลจากสื่อภายนอกที่นอกเหนือจากบทเรียนควรจัดกิจกรรมเพิ่มเติมให้กับนักเรียน เช่น การทำงานกลุ่มการหาข้อมูลมาประกอบการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการหาข้อมูลซึ่งชี้ให้ลูกศิษย์ได้เห็นว่าความเอาใจใส่ในสิ่งที่ทำคือ คุณธรรมที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จเป้าหมายได้ตามที่ตั้งใจเอาไว้

แนวทางและข้อเสนอแนะ **ด้านการพิจารณาไตร่ตรอง โดยใช้สติปัญญา** คณะครูและนักเรียน จะต้องมีความพิจารณาในการทำงานทุกอย่างที่มักพลาดพร้งทำงานผิดพลาดบ้าง จะต้องใช้สติปัญญาอย่างมากๆ เมื่อเรามีสติปัญญาที่ดีแล้ว ผลงานต่างๆที่เราทำนั้นก็สำเร็จประโยชน์ได้อย่างดีเยี่ยมไม่ว่าจะเป็นการสอน การทำกิจกรรมหรือการทำงานเป็นหมวดหมู่คณะ ผลงานที่เราได้ก็จะมีให้ผลงานนั้นออกมาอย่างดียเยี่ยม

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยนี้ กล่าวถึงการศึกษาความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย และเพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ **พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)** ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่และ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไปไม่ได้ สอดคล้องกับ**พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล)** ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ หลักธรรมที่ นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำการงานหรือการอาชีพ ประการแรก อิทธิบาท แปลความว่า ทาง แห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเองและสอดคล้องกับ**พระยงยุทธ ดิग्ขญาโณ (สุดตา)** “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร จัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย

กรุงเทพมหานคร ตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ด้านหลักสูตรการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ**พระยงยุทธ ตัญญาโณ (สุดตา)** “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ การบริหาร จัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ประสิทธิภาพ การบริหารจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และสอดคล้องกับ**ลลิตชัย เดชาสิทธิ์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ในการใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติ ราชการ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการเพศชายและเพศหญิง มีผลสัมฤทธิ์ในการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่ในระดับสูง การจัดการเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง สรุปรวมทุกด้าน พบว่า ในภาพรวมสภาพ การจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับ**พระชัยสฤษดิ์ นริสโร (ไตรรัตน์)** ที่ได้ ศึกษาเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษายืนยันพบว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มัธยมวัดดาวคอง สรุปรวมทุกด้าน พบว่า ในภาพรวมสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก

ด้านการวางแผนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ **เมย์ อำนวยพันธ์ไธ** ได้ศึกษาเรื่อง “วิธีการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กตามหลักอิทธิบาท ๔ ของ กลุ่มโรงเรียนชาณุวรลักษณ์ อำเภอลำปางบุรี จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมี ความคิดเห็นต่อวิธีการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกลุ่มโรงเรียนชาณุวรลักษณ์ อำเภอลำปางบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งประกอบด้วยด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้าน วิมังสา ในภาพรวม จำแนกตามโรงเรียน อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ**วิษณุภา เมธีวรฉัตร** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔: กรณีศึกษาโรงเรียนศรี วัชร์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์" ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิ บาท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน

ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจาก งานวิจัย พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลี

สาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ**พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล)** ได้กล่าวไว้ว่า อธิธำม ๔ คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำการกิจการทำงานหรือการอาชีพ ประการแรก อธิธำม แปลความว่า ทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเอง สอดคล้องกับ**พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)** ได้อธิบายว่า อธิธำม คือ ทางที่จะไปสู่ ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่และ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไปไม่ได้

ด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอธิธำม ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอธิธำม ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ**สิทธิชัย เตชะสิทธิ์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ในการใช้อธิธำม ๔ ในการปฏิบัติราชการ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการเทศาภิบาลและเทศาภิบาล มีผลสัมฤทธิ์ในการใช้อธิธำม ๔ อยู่ในระดับสูง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง สรุปรวมทุกด้าน พบว่า ในภาพรวมสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับ**วิชาภาา เมธีวรฉัตร** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอธิธำม ๔: กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์" ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอธิธำม ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน

ด้านสื่อการเรียนการสอนตามหลักอธิธำม ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอธิธำม ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีชะเกษ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ**พระวุฒิพงษ์ ถาวรจิตโต (รักเรียน)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักอธิธำม ๔ มาใช้ในการปฏิบัติงาน : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การนำหลักอธิธำม ๔ มาใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีการนำหลักอธิธำม ๔ มาใช้ในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับ**พระมหาสุณันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อธิธำม ๔ ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผา ตำนกเวียน จังหวัดนครราชสีมา ” ผลการศึกษาค้นคว้าว่า ธรรมะที่เรียกว่า อธิธำม ๔ เป็นธรรมะที่

แสดงให้เห็นถึงหลักการทำงานให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้และสามารถนำไปใช้ในการประกอบกิจการและอาชีพได้ทุกประเภท

ด้านการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย พบว่า ความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิต วัดศรีษะเกษ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสอดคล้องกับ **ชาตรี แนวจาปา** ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” พบว่า บุคลากรมีการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในระดับมาก สำหรับการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในระดับปานกลางและสอดคล้องกับ **พระชัยสฤษดิ์ นริสโร (ไตรรัตน์)** ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง สรุปรวมทุกด้าน พบว่า ในภาพรวมสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีระดับการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับสูง โดยด้านที่มีระดับการจัดการเรียนการสอนสูงสุด ได้แก่ ด้านการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านสื่อการเรียนรู้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียนบาลีสาธิตวัดศรีษะเกษ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรให้มีการกำหนดนโยบายของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในการนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในโรงเรียน
- ๒) ควรให้ผู้บริหาร ครูผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องในการนำไปพัฒนาวิธีการบริหารโรงเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยต้องใส่ใจ ใช้ปัญญา เสียสละ อดทน
- ๓) ควรให้ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีการจัดทำแผนสร้างเครือข่ายการบริหารโรงเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ควรศึกษาเรื่องวิธีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้านหลักธรรม อื่นๆ เช่น พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔

๒) ควรควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมเช่น ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม การพัฒนาการบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรเปลี่ยนประชากรกลุ่มตัวอย่างและสถานที่ในการศึกษาวิจัย เพื่อเปรียบเทียบกับ การวิจัยในครั้งนี้

๒) ควรศึกษาทัศนคติของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม

๓) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้